

Achtergrondinformatie Proeftuin Elsendorp 8 november 2022

Samenvatting

Om de leefbaarheid in het Zuidoost-Brabantse Elsendorp te versterken en toekomstbestendig te maken, is een nieuw samenwerkingsverband tussen dorp, gemeente, provincie en waterschap begonnen. Met de 'Proeftuin Elsendorp' krijgen alle ondernemers in het buitengebied meer mogelijkheden om hun bedrijven anders in te richten of door te groeien en zo nieuwe waarde te creëren voor de eigen onderneming. Op basis van deze meerwaarde doen zij iets terug voor het dorp. Dat kan via een directe verbetering aan de lokale omgeving (vergelijkbaar met het huidige bestemmingsplan) of een financiële bijdrage aan de gemeente die het geld overmaakt aan de stichting 'De Boerenapostel' zodat er projecten uitgevoerd kunnen worden die passen bij de structuurvisie die de Raad vaststelt.

Projecten die veel voor Elsendorp betekenen, kunnen via een extra overheidssubsidie aanspraak maken op een verdubbeling van de financiële waarde. Zo zorgt de Proeftuin voor meer mogelijkheden voor ondernemers, nieuwe voorzieningen voor inwoners en een beter leefbare omgeving. Met deze manier van samenwerken tussen dorp en de overheden is Elsendorp een leerzaam voorbeeld voor andere dorpskernen binnen de gemeente én daarbuiten.

Toelichting

Het dorp Elsendorp

Elsendorp is een dorp met ongeveer 1100 inwoners in het landelijk gebied van Zuidoost Brabant. De coöperatieve gedachte zit verweven in de lokale historie van het dorp. Voor het bescheiden inwonersaantal kent Elsendorp namelijk bijzonder veel verenigingen, initiatieven en voorzieningen. Dat wordt voor een groot deel mogelijk gemaakt worden door het ondernemerschap en de grote betrokkenheid van inwoners.

Echter, net als vele dorpen door heel Nederland, heeft Elsendorp te maken met uitdagingen in zowel de kern als het buitengebied. Leegstand en verpaupering in het buitengebied, ondernemingen die worstelen met hun toekomst en opvolging, en dreigende krimp van inwonersaantallen door jongerenuitstroom zorgen ervoor dat de leefbaarheid van Elsendorp onder druk staat.

Proeftuin Elsendorp

Om met elkaar te zorgen dat Elsendorp ook op lange termijn een mooie plek blijft om te wonen, werken en leven, heeft het dorp de handen ineengeslagen met gemeente Gemert-Bakel, provincie Noord-Brabant en Waterschap Aa en Maas in het initiatief: '*Proeftuin Elsendorp*'.

Hoe werkt Proeftuin Elsendorp?

De centrale gedachte van de proeftuin is het bieden van meer vrijheid voor ondernemers in het buitengebied om hun locatie anders in te zetten, zodat zij meerwaarde kunnen creëren voor henzelf en de omgeving. Waar ondernemers eerst tegen een wirwar van regels en verordeningen aanliepen, zorgt de proeftuin voor ruimere mogelijkheden met eenvoudigere regels. Dat brengt nieuwe kansen, die eerder onmogelijk waren.

Alle ondernemers in het buitengebied van Elsendorp kunnen meedoen met de proeftuin. De proeftuin biedt dus kansen voor zowel agrarische als niet-agrarische ondernemers. Daarvoor kunnen ze een voorstel indienen bij de gemeente. Deze initiatieven hoeven niet aan te sluiten bij de oorspronkelijke bestemmingen voor de grond. De twee voorwaarden voor initiatieven zijn enkel dat het aansluit bij de dorpsvisie van Elsendorp (met bijbehorende gebiedsvisies) én dat het initiatief meerwaarde creëert. Wanneer de gemeente akkoord is, kan de initiatiefnemer aan de slag met de uitvoering van het voorstel. In 'ruil' voor deze meerwaarde van de onderneming, is de initiatiefnemer dan verplicht een afdracht te doen, die berekend wordt op basis van de toegenomen waarde.

Binnen de proeftuin gaat deze financiële afdracht naar de gemeente. De afdracht wordt op basis van een projectenlijst (die gekoppeld is met de structuurvisie Proeftuin Elsendorp) overgemaakt naar de 'Stichting de Boerenapostel' die de activiteiten laat uitvoeren. Ondernemers kunnen dus een directe verbetering aan de lokale omgeving doen of ze leveren een financiële bijdrage, waarmee activiteiten als bijvoorbeeld nieuwe wandelpaden of projecten op het gebied van vergroenen kunnen worden uitgevoerd.

Projecten gericht op vitaliteit van het platteland maken tot en met 2024 daarbovenop ook aanspraak op een verdubbeling van de financiële afdracht, gefinancierd vanuit overheidssubsidie.

Ieder jaar legt de stichting financiële verantwoording af aan de inwoners én gemeente Gemert-Bakel, en maakt de stichting inzichtelijk hoe de gelden worden besteed.

Samenwerking tussen dorp, gemeente, provincie en waterschap

De proeftuin is enkele jaren geleden gestart als project vanuit opkomend gedachtengoed over samenwerking tussen inwoners, ondernemers en overheden. Vanwege het coöperatieve karakter en de maatschappelijke uitdagingen, zagen provincie en gemeente kansen om met Elsendorp op deze manier samen te werken.

Snel na de eerste overleggen begon het balletje te rollen en kwam de gelijkwaardige samenwerking tussen dorp, gemeente, provincie en waterschap tot stand. Het project kreeg steun van de verantwoordelijk gedeputeerde en de wethouder. Binnen het dorp begonnen kartrekkers met het betrekken van ondernemers en het ophalen van initiatieven. De overheden gingen aan de slag met het beleidsmatig mogelijk maken van de proeftuin en de juiste middelen beschikbaar stellen.

Om deze manier van samenwerken definitief vast te leggen, komt er een nieuw bestemmingsplan '*Verbrede Reikwijdte*'. Dit plan, gebaseerd op de visie van Elsendorp, behoudt alle vrijheden van het voorgaande bestemmingsplan en breidt deze verder uit met de nieuwe mogelijkheden van de proeftuin. De Crisis- en herstelwet biedt de juridische basis voor deze verruimde mogelijkheden. Met deze participatieve aanpak is het bestemmingsplan een voorloper op de wijze waarop nieuwe omgevingsplannen volgens de aankomende Omgevingswet worden ontwikkeld. De gemeenteraad stemt eind dit jaar over het aannemen van dit bijzondere bestemmingsplan.

Wanneer het nieuwe bestemmingsplan wordt aangenomen, gaat de samenwerking een nieuwe fase in. De regie van de proeftuin gaat naar het dorp, met de initiatieven van ondernemers voorop. De gemeente en provincie zetten dan een stap terug. Zij krijgen in deze nieuwe fase hoofdzakelijk een toetsende en monitorende rol. Echter de gemeenteraad houdt wel haar rol bij het vaststellen van de projectenlijst die behoort bij de structuurvisie. Het waterschap blijft betrokken bij de uitvoering van initiatieven die aansluiten bij hun inhoudelijke taakstelling. De overheidspartijen blijven als klankbordgroep advies geven aan de stichting.

Meerwaarde van de proeftuin

Via de proeftuin krijgen alle ondernemers in het buitengebied nieuwe mogelijkheden om hun bedrijven anders in te richten of door te groeien en nieuwe waarde te creëren voor de eigen onderneming. Met een nieuw perspectief voor werken, wonen en leven in Elsendorp, blijft de omgeving leefbaar voor de huidige én opkomende generaties. Zo blijft er ook voor de jeugd van nu een toekomst in Elsendorp. Door nieuwe economische kansen te creëren, helpt deze aanpak met het bestrijden van leegstand, het herbestemmen van gronden, het bieden van alternatieven voor intensieve veehouderij, het realiseren van nieuwe bedrijvigheid en het verduurzamen van ondernemingen. Zo draagt de Proeftuin Elsendorp bij aan het versterken van de leefbaarheid en aan het doel van het dorp om in 2026 zelfvoorzienend te zijn.

Ook heeft de proeftuin een positieve invloed op de natuurlijke omgeving van Elsendorp. Dat doet het via de dorpsvisie, die als voorwaarde geldt voor alle initiatieven. Zo zorgt de proeftuin voor meer focus op en ruimte voor initiatieven die goed zijn, voor bijvoorbeeld waterkwaliteit en biodiversiteit, of van meerwaarde zijn voor agrarische ondernemers via het creëren van een gezonde bodem of optimaal gebruik maken agrarische grond. Daarnaast is de proeftuin gekoppeld aan (en stimuleert de

proeftuin) het Interbestuurlijk Programma *'Vitaal Platteland'*, dat op het terrein van voedselproductie, klimaat, waterveiligheid, circulaire economie en energie extra mogelijkheden biedt.

De proeftuin biedt niet alleen kansen voor het buitengebied. Ook de kern van Elsendorp profiteert ervan. Door bijvoorbeeld verbeteringen in de openbare ruimte, waar alle inwoners en bezoekers gebruik van maken. Ondernemers en inwoners ondersteunen elkaar bij de uitvoering van de projecten. Of helpen mee met het aanleggen van een nieuwe voorziening. Gezamenlijke vooruitgang staat centraal. Een gedachtegoed dat naadloos aansluit op de mentaliteit die Elsendorp kenmerkt: *'samen bereik je meer!'*

Dat geldt net zo goed voor Gemeente Gemert-Bakel, Provincie Noord-Brabant en Waterschap Aa en Maas. En de relatie tussen dorp en overheid. Door nauw en op maat samen te werken, is het voor overheden duidelijker zichtbaar welke invloed zij hebben op de werkelijke situatie. Met deze kennis kunnen zij gerichtere en effectievere keuzes maken. Dat brengt de praktijk van het dorp en de taken van de overheid dichter bij elkaar en het geeft inwoners meer zeggenschap én verantwoordelijkheid over de ontwikkeling van de eigen omgeving.

Elsendorp als voorloper

Met de ontwikkeling van de proeftuin is er in Elsendorp veel ervaring opgedaan met en is er veel geleerd over gelijkwaardige samenwerking tussen overheid, ondernemers en inwoners om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken. Elsendorp is daarmee een uitstekend voorbeeld. Andere dorpskernen – binnen én buiten de gemeente – kunnen de inzichten en ervaringen uit de proeftuin benutten om zelf effectief en gericht aan de slag te gaan met participatieve samenwerkingen. Zij kunnen de lessen en successen van de samenwerking in Elsendorp benutten voor het ontwikkelen van de eigen participatiestrategie

Met deze benadering loopt Proeftuin Elsendorp vooruit op een landelijke ontwikkeling. Brede participatie krijgt namelijk in toenemende mate een rol in het omgevingsmanagement van overheden. Participatie en integrale samenwerking zijn namelijk centrale onderdelen in de aankomende Omgevingswet. Het bestemmingsplan van Elsendorp is daarmee een voorloper op de nieuwe omgevingsplannen op basis van de Omgevingswet, waarmee Gemeente Gemert-Bakel waardevolle ervaring opdoet met deze nieuwe manier van plannen maken. De proeftuin is daarmee eveneens een leerschool voor *'Diep, rond en breed kijken'*, een hoofdpoging in de Omgevingsvisie van Provincie Noord-Brabant. Ook voor andere overheden door het hele land geldt de proeftuin daarmee als een concreet, praktisch voorbeeld, waar veel behoefte aan is. Het dorp loopt daarmee – samen met de gemeente, provincie en waterschap – voorop in deze nationale beweging.

Initiatieven en voorbeelden

Op dit moment zijn er tien initiatieven van lokale ondernemers actief in ontwikkeling binnen de proeftuin. Ook zijn twee initiatieven al afgerond.

Ook zijn er initiatiefnemers die de proeftuin benutten om nieuwe inkomstenstromen aan hun onderneming toe te voegen, bijvoorbeeld met een horecagelegenheid of een kinderopvang. De inhoud van initiatieven loopt dus sterk uiteen, met kansen voor zowel agrarische als niet-agrarische ondernemingen. Sommige initiatiefnemers gebruiken de mogelijkheden om andere activiteiten uit te voeren of toe te voegen, terwijl anderen de kansen juist benutten om de huidige onderneming verder uit te breiden.

Met afdrachten op basis van de gerealiseerde meerwaarde van deze initiatieven worden onder andere nieuwe wandelpaden aangelegd, die voor het hele dorp toegankelijk zijn. Zo snijdt het mes aan twee kanten: door meer kansen te creëren voor ondernemers, krijgen zij meer mogelijkheden om bij te dragen aan de leefomgeving.

Proces

Proces proeftuin Elsendorp vanaf ontwerpbestemmingsplan

- Gesprek met indieners zienswijzen (februari 2022)
- Gesprek met initiatiefnemers (april 2022)
- Individuele gesprekken (gemeente)
- Gesprekken Dorpsoverleg
- Keukentafelgesprekken (Dorpsoverleg)
- Stuurgroep overleggen (Provincie, Waterschap en Gemeente)
- Bestuurlijke bijeenkomst (12 september 2022)
- Botsproeven (alle partijen met en zonder ZLTO)
- Gesprek ZLTO, gesprek zienswijze (14 september 2022)
- Informatiebijeenkomst Dorp (22 september 2022), met aanvullende gesprekken tussen inwoners / ondernemer en de gemeente
- Technisch beraad (12 oktober 2022) structuurvisie en meerwaardeplan
- Commissievergadering (17 oktober 2022) structuurvisie en meerwaardeplan
- Technisch beraad (30 november 2022) gehele proeftuin
- Commissievergadering (15 december 2022) gehele proeftuin
- Gesprekken ZLTO Gemert-Bakel (januari, februari, maart 2023)
- Gesprek ZLTO Den Bosch (februari 2023)

Vervolg

- Commissievergadering 19 maart 2023
- Raadsvergadering 13 april 2023